

10
2019 (284)

Щомісячний науково-практичний
юридичний журнал
видається з 1 січня 1996 р.

ПІДПРИЄМНИЦТВО, ГОСПОДАРСТВО і ПРАВО

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПРИВАТНОГО ПРАВА І ПІДПРИЄМНИЦТВА
ІМ. АКАДЕМІКА Ф. Г. БУРЧАКА НАПРН УКРАЇНИ

Головний редактор

Крупчан
Олександр
Дмитрович

Редакційна
колегія:

Беляневич О.А.
Бобрик В.І.
Бичкова С.С.
Вавженчук С.Я.
Галантич М.К.
Долницький Б.
Дрозд О.Ю.
Коструба А.В.
Кубічек П.
Кузнецова Н.С.
Луць В.В.
Майданик Р.А.
Махінчук В.М.
Мельник М.І.
Монаенко А.О.
Торгашин О.М.

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

- Алевтина Бірюкова**
Умови зарахування зустрічних однорідних вимог..... 4
- Микита Карташов**
Медіація як форма вирішення корпоративних спорів..... 11
- Юрій Котвяковський**
Ухвала у справі про оскарження рішення третейського суду
як особливий вид судового рішення..... 16
- Олена Лук'янчук**
Підстави виникнення обов'язку дітей утримувати непрацездатних батьків... 21
- Ольга Оніщук**
Поняття та особливості батьківських прав..... 26
- Ольга Паплик**
Правові особливості права акціонерів
на обов'язковий викуп акцій товариством..... 31
- Георгій Харченко**
Інститут володіння у цивільному праві України..... 38
- Ольга Явор**
«Сімейне життя» в інтерпретації Європейського суду з прав людини..... 44

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

- Лілія Грабован**
Правовий статус кредиторів за Кодексом України з процедур банкрутства... 52
- Анастасія Жорняк**
Інформаційна послуга у сфері господарювання: поняття та ознаки..... 61
- Ганна Рубцова-Каменська**
Державне управління інвестиційною діяльністю
за участю іноземного інвестора..... 66

ТРУДОВЕ ПРАВО

- Анна Кисель**
Правове регулювання охорони праці неповнолітніх..... 73

АГРАРНЕ ПРАВО

- Марія Копиця**
Організаційно-правові основи публічного адміністрування
фермерських господарств в Україні..... 79

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

- Кристина Кончина, Владислава Сисой**
Правова охорона мисливських угідь в Україні..... 86
- Марина Хоменко**
Проблеми адаптації екологічного законодавства України
до міжнародного права..... 90

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

- Павло Комирчий**
Методи діяльності органів публічної служби у правоохоронній сфері України..... 95
- Наталія Опольська**
Булінг: юридичний склад адміністративного проступку.....101
- Сергій Циганок**
Правові засади взаємодії органів прокуратури із ЗМІ та громадськістю..... 107

ФІНАНСОВЕ ПРАВО

- Тетяна Гудіма**
Грошово-кредитна та макропруденційна політика держави:
особливості інституційного забезпечення..... 111
- Роман Поліщук**
Публічний інтерес у забезпеченні платоспроможності страховиків..... 117

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

- Роман Черниш**
Правовий досвід країн Європейського Союзу
у сфері протидії поширенню фейкової інформації..... 123

ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

- Андрій Настюк, Олена Кравченко**
Проблеми легітимності передачі княжої влади в системі спадкування
у Русі IX–X ст.....129
- Кирило Сергєєв**
Вимоги до законодавчої діяльності в епоху гіпердинамічного розвитку
інформаційних технологій..... 137

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

- Олена Євдокімова**
Умовно-дострокове звільнення від відбування довічного позбавлення волі
у праві зарубіжних країн..... 146
- Ганна Собко**
Психічне насильство як обставина, що виключає злочинність діяння..... 152

КРИМІНОЛОГІЯ

- Павло Біленко**
Уповноважені органи Національної поліції України як суб'єкти запобігання
та протидії домашньому насильству.....157
- Андрій Небитов**
Загальносоціальне запобігання сексуальній експлуатації.....162

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

- Григорій Денисенко**
Реалізація імунітету свідка під час проведення слідчих (розшукових) дій, окрім допиту.....167
- О. Дудко**
Помилки адвоката під час проведення допиту на стадії досудового розслідування.....173

На першій сторінці
обкладинки –
пам'ятник
Магдебурзькому
праву в м. Києві

Дарина Шишман

Обізнаність підозрюваного про розпочате кримінальне провадження як обов'язкова умова для здійснення спеціального досудового розслідування (in absentia).....179

Микола Шумило, Людмила Дунаєвська, Олена Козерацька

Проблеми встановлення та розмежування психічних розладів та фізичних і психічних вад особи як окремих підстав для обов'язкової участі захисника у кримінальному провадженні.....184

КРИМІНАЛІСТИКА

Аліна Левенець

Тактика пред'явлення для впізнання особи в режимі відеоконференції...190

Юрій Мирошниченко

Періодизація розвитку криміналістичної тактики.....194

Анастасія Таранова

Форми використання спеціальних знань у розслідуванні неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником.....198

СУДОУСТРІЙ ТА ПРОКУРАТУРА

Вероніка Мильцева

Забезпечення реалізації прав людини через електронне правосуддя.....204

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Тетяна Акуленко

Особливості відповідальності за вживання допінгу в спорті: міжнародно-правовий аспект.....208

Герман Галущенко

Сучасні концепції визначення права, що підлягає застосуванню до суті спору в міжнародному арбітражі.....214

Олександр Жайворонок

Причини і джерела ескалації інформаційного тероризму в Україні та світі.....218

Наталія Кирилюк

Принцип суверенної рівності держав в період Стародавнього Світу та період Середніх віків.....224

ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Тетяна Матієнко

Структура та фактори формування професійної мотивації поліцейських...228

Співзасновники:

Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва ім. академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України, ТОВ «Гарантія», Адвокатське об'єднання «Gestors»

Видавець: ТОВ «Гарантія»

ISSN 2663-5313 (print)

ISSN 2663-5321 (online)

Журнал є фаховим виданням з юридичних наук

на підставі Наказу МОН України № 1328 від 21.12.2015 (додаток № 8).

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 15779-4251 ПР від 02.11.2009 р.

Журнал рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet вченою радою

Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва ім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України
(Протокол № 10 від 23.10.2019 року)

Офіційний сайт: pgp-journal.kiev.ua

Підписано до друку 25.10.2019. Формат 70x108 1/16. Папір офсетний.
Друк офсетний. Ум. друк. арк. 26,97. Обл.-вид. арк. 25,69.
Тираж – 255. Замовлення № 1019/235
Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»,
73021, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а, офіс 105.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6424 від 04.10.2018 р.

© Товариство з обмеженою відповідальністю «Гарантія», 2019.
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 15779-4251 ПР від 02.11.2009 р.
Поштова адреса редакції: 01032, м. Київ, вул. Назарівська, 7-Б, оф. 4.
Тел./факс (044) 513-33-16.

УДК 343.8:61

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.10.17>**Наталя Опольська,**

канд. юрид. наук, доцент,

завідувач кафедри права

Вінницького національного аграрного університету

БУЛІНГ: ЮРИДИЧНИЙ СКЛАД АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОСТУПКУ

У статті проаналізовано засоби та заходи протидії булінгу. Запропоновано внесення змін у законодавство щодо протидії булінгу. Визначено юридичний склад булінгу як адміністративного проступку, який включає: об'єкт - здоров'я, воля, честь і гідність особи; об'єктивну сторону, яка проявляється: 1) у діях чи бездіяльності щодо енергетичного (фізичного), або інформаційного (психічного) впливу на жертву (потерпілого), 2) у наслідках, що проявляються у сильному фізичному чи моральному стражданні, 3) у причинному зв'язку між вказаними діями (бездіяльністю) і наслідками; суб'єкта булінгу – учасника освітнього процесу; суб'єктивну сторону, що характеризується прямим умислом з метою завдати фізичних і моральних страждань особі, дискредитувати, принизити честь і гідність особи, примусити до дії, що суперечать його волі, отримати певне визнання. Визначено, що повторність або систематичність – це обтяжуюча ознака булінгу, яка передбачає суворіше покарання, а не типова ознака досліджуваного адміністративного проступку. Доведено, що протидія та попередження булінгу у дитячому середовищі є засобом захисту прав і свобод дитини. Вказано, що, крім дієвого законодавства, справедливої судової практики, необхідною є вчасна реакція з боку педагогів, батьків, друзів та родичів дитини на перші ознаки булінгу в її оточенні. Встановлено, що діти мають психологічні особливості розвитку, булінг у дитячому віці є особливо небезпечним суспільним явищем. У разі виникнення підозр щодо вчинення булінгу визнано доцільним встановлення контакту з дитиною-жертвою, надання їй кваліфікованої правової, психологічної і медичної допомоги. Запропоновано з метою подолання та ліквідації проявів булінгу проводити анонімні анкетування у дитячих колективах; збільшити кількість виховних годин в освітніх закладах, адже саме спілкування сприяє покращенню мікроклімату в колективі.

Ключові слова: булінг, права і свободи дитини, мобінг, захист прав дитини, об'єкт булінгу, суб'єкт булінгу, об'єктивна сторона булінгу, суб'єктивна сторона булінгу.

Постановка проблеми. Булінг як протиправне суспільно-небезпечне діяння порушує право дитини на висловлення власної думки (ст. 13 Конвенції ООН про права дитини), на свободу совісті та віросповідання (ст. 14 Конвенції ООН про права дитини), право на освіту (ст. 28 Конвенції ООН про права дитини), право на недопустимість насилля та жорстокого поводження (ст. 37 Конвенції ООН про права дитини) тощо. Поширення булінгу в дитячому середовищі веде до викривленого сприйняття дитиною навколишнього світу, підміни ідеалів, що може відобразитись у поширенні дитячої злочинності, криміналізації суспільства. У дітей, що стали жертвами булінгу, свідками булінгу або булерами розвивається агресія.

Аналіз досліджень і публікацій. Ґрунтовніше проблему насильства та булінгу, зокрема третирування одних учнів іншими, висвітлили зарубіжні вчені, зокрема І. Бердишев, І. Кон, Х. Лейманн, Д. Лейн, К. Лоренц, Д. Ольвеус та ін. У вітчизняній правничій

літературі юридичний склад булінгу як адміністративного проступку не був предметом досліджень.

Метою публікації є висвітлення юридичного складу булінгу як адміністративного проступку, його причин, наслідків та недоліків законодавчого врегулювання.

Виклад основного матеріалу. Проблема булінгу відома ще з XVI століття. У процесі навчання у дитячих колективах з'явилися негативні тенденції щодо утисків та цькування одних дітей іншими. Перша наукова публікація, в якій містилась згадка про булінг, з'явилась у 1905 році. Однак знуцання у людському колективі, дорослому чи дитячому, існувало здавна. Термін «булінг» походить з англ. «bully» – хуліган, забіяка; «bullying» – цькування, залякування, третирування.

Сьогодні різновиди знуцання, глузування, цькування як соціальні явища присутні на різних щаблях соціуму: від систем соціалізації дитини і до дорослих колективів.

Цькування існує в дошкільних та поза-шкільних освітніх закладах, школах, вищих навчальних закладах, у дорослих колективах. Булінг у трудовому колективі визначається як мобінг, в інформаційному просторі – кібербулінг тощо. Одним із найбільш небезпечних проявів булінгу є цькування у дитячих колективах, адже стає причиною низької самооцінки жертви, підвищеного рівня депресивності та тривожності в період формування особистості дитини.

Згідно з даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, в Україні 20 % дівчат і 19 % хлопців 11-річного віку зазнавали різноманітних образ у школі не менше двох разів упродовж місяця останні декілька місяців. Кількість таких дітей 13-річного віку дещо нижча порівняно з попередньою віковою категорією, відповідно 18 % дівчат та 16 % хлопців. У 15-річному віці тенденція до зменшення зберігається. Відповідно, 12 % дівчат і 13 % хлопців зазнавали різноманітних образ в школі не менше двох разів упродовж місяця останні декілька місяців, тобто з віком кількість жертв насилля, булінгу зменшується [1, с. 169-173]. Водночас моніторингове дослідження сприяло виявленню підлітків, які ображали інших у школі не менше двох разів упродовж останніх декілька місяців, тобто йдеться про булерів, агресорів. В Україні 10 % дівчат і 13 % хлопців 11-річного віку ображали інших у школі не менше двох разів упродовж місяця останні декілька місяців. Кількість таких 13-річних дещо вища порівняно з попередньою віковою категорією: відповідно 13 % дівчат та 17 % хлопців. У 15-річних тенденція до збільшення зберігається: 13 % дівчат і 18 % хлопців зазнавали різноманітних образ у школі не менше двох разів упродовж місяця останні декілька місяців, тобто кількість дітей, які демонструють систематичне насилля у період з 11 до 15 років збільшується. Отже, згідно з даними ВООЗ, отриманими внаслідок моніторингового дослідження, в Україні регулярного насилля в школах зазнають близько 17 % дівчат і 16 % хлопців 11–15-річного віку. Самі регулярно ображають інших 16 % українських школярів та 12 % школярів [2, с. 169].

Серед причин, які сприяють поширенню булінгу в сучасному українському суспільстві, є недоліки виховання підростаючого покоління, відповідна атмосфера в сім'ї, всюдозволеність для малолітніх та неповнолітніх, відсутність чітких меж у свободі поведінки дитини, соціальна нерівність. Школярі широко користуються мережею Інтернет, зокрема соціальними мережами, де пропагується насилля і всюдозволеність. Це має великий вплив на формування особистості,

відкритість Інтернет-ресурсів не завжди несе позитивний характер для користувача, особливо малолітнього та неповнолітнього. Вагоме значення має середовище, у якому перебуває дитина. Воно безпосередньо впливає на її дії та психічний стан.

Серед причин поширення булінгу слід назвати і проведення операції об'єднаних сил, що негативно впливає на виховання молодого покоління, можливі деформації свідомості батьків, які задіяні в операції, або батьків, які є внутрішньо переміщеними особами, чи батьків, які залишаються жити на території ООС. Війна, бойові дії породжують насилля, жорстокість – у таких умовах неіснуючим стає механізм забезпечення прав дитини.

До групи підвищеного ризику булінгу потрапляють діти 11-12 років: 28 % дітей цього віку щонайменше один раз піддавалися образам і приниженням за останні 12 місяців. Звертає на себе увагу той факт, що в Україні суб'єктів булінгу (кривдників) удвічі більше, ніж у середньому по європейським країнам.

Негативний вплив на виявлення осередків булінгу в дитячому середовищі справляє соціально-психологічний ефект, який має назву «ефект свідка» («ефект Кітті»). Його головний прояв у тому, що соціальна група ділить відповідальність за вчинки на всіх її учасників. Згідно із закономірностями ефекту, чим більше в конкретного протиправного діяння свідків, тим менше шансів у жертви на допомогу. Це явище здебільшого простежується у великих навчальних групах та класах, де більшість дітей надають перевагу нейтралітету у разі виникнення ситуацій булінгу. Зазначимо, що найчастіше жертвами булінгу стають діти з малоабезпечених сімей, учні з гарною успішністю, особи, які за певними ознаками відрізняються від соціальної групи [5].

Л. Кішлі вважає, що основною характеристикою булінгу є емоційне приниження, образа почуттів людини, висловлювання принизливих оцінок щодо іншої людини, що призводить до виключення її з групи. Дослідниця виділяє сім ознак булінгу: 1) емоційне приниження, що включає вербальні і невербальні способи вираження; 2) прояв емоційно образливої і принизливої поведінки впродовж тривалого періоду; 3) непривітна і недовірлива поведінка; 4) втручання у приватне життя людини; 5) погіршення психологічного і фізичного стану людини, на яку спрямована агресія; 6) намір завдати шкоду іншій людині, щоб ця людина пережила події, що завдають травму; 7) агресор займає вище становище, ніж його жертва, і, відповідно, дозволяє собі дії, що принижують гідність і завдають моральної або фізичної шкоди іншій людині. [3].

А. Король визначив спільні риси дій, які формують булінг: 1) дисбаланс влади, тобто кривдник та жертва обов'язково різні за соціальним статусом, фізичною чи психологічною адаптованістю до середовища, різної статі, раси, релігії, сексуальної орієнтації тощо; 2) намір нашкодити, тобто кривдник навмисно завдає емоційного або фізичного болю потерпілому і, спостерігаючи, насолоджується; 3) погроза подальшої агресії, тобто кривдник і жертва розуміють, що це не перший і не останній випадок знущання [4].

Законодавець частково врахував їх у Законі України «Про освіту», однак, на наш погляд, недостатньо. Саме тому, незважаючи на юридичне визначення булінгу в українському законодавстві, що з'явилося 19 січня 2019 року з набранням чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)», натепер реальних змін у попередженні та протидії булінгу як засобу захисту прав дитини дуже мало.

Зміни внесені до статті 173-4 Кодексу України про адміністративні правопорушення, де визначено, що булінг (цькування) як діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

Булінг як адміністративний проступок проявляється у діях чи бездіяльності кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підкорення потерпілого інтересам кривдника або соціальна ізоляція потерпілого. Це адміністративний проступок, за вчинення якого передбачено притягнення до адміністративної відповідальності у вигляді накладення штрафу від п'ятдесяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до шістдесяти годин, залежно від тяжкості вчинення проступку.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» поняттям булінгу доповнено пункт 3 статті 1 Закону України «Про освіту». Крім того, законодавчого закріплення набули типові ознаки булінгу (цькування): систематичність (повторюваність) діяння; наявність сторін – кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності); дії або

бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника або соціальна ізоляція потерпілого. На наш погляд, ці типові ознаки є невичерпними та суперечливими.

Підставами притягнення до відповідальності за булінг є протиправність, винність, адміністративна караність та суспільна небезпечність. Протиправність проявляється у забороні вчинення дій учасників освітнього процесу, які передбачені у статті 173-4 КУпАП, а саме психологічного, фізичного, економічного, сексуального насильства. Винність у вчиненні цих дій чи бездіяльності полягає у вчиненні булінгу навмисно чи з необережності. Адміністративна караність полягає в тому, що наслідком булінгу є застосування до винної особи стягнення у вигляді накладення штрафу від п'ятдесяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до шістдесяти годин, залежно від тяжкості вчинення проступку.

Суспільна небезпека булінгу проявляється у тому, що протиправні дії спричиняють істотну шкоду дитині-жертві, посягають на її фізичне і психологічне здоров'я, життя, честь та гідність. Жертви булінгу відчують емоції страху, приниження, сорому, розпачу та злості. Булінг також вкрай негативно впливає на соціалізацію дитини-агресора, тих дітей, які беруть участь у цькуванні, приєднуючись до лідера, свідків, що підтримують цькування, займають сторону нападників, сміються, висловлюють підтримку нападаючим або просто збираються навколо і спостерігають за булінгом. Це явище формує у дітей відповідну модель поведінки, пропагує та популяризує фізичне та психологічне насильство.

Судова практика боротьби з булінгом натепер є незначною. Одне з перших рішень про булінг було винесене Бориспільським районним судом Київської області, згідно з яким батьків школярки оштрафовано на 850 грн. за те, що донька опублікувала в мережі Instagram непристойні фото своєї ровесниці, внаслідок чого могла бути завдана шкода психічному здоров'ю потерпілої [6].

Слід зазначити, що обов'язковому доказуванню в справах зазначеної категорії підлягає наявність юридичного складу адміністративного правопорушення в діях особи, яка притягується до адміністративної відповідальності.

Наявність факту знущання підтверджується фото в мережі Instagram та визнанням

провини батьків і школярки. Однак детального аналізу потребує кваліфікація проступку саме за статтею 173-4 КУпАП, тобто юридичного складу.

До юридичного складу адміністративного проступку належать сукупність ознак, за наявності яких діяння чи бездіяльність можна кваліфікувати як проступок, зокрема: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона.

Об'єктом вчиненого проступку є здоров'я, воля, честь і гідність особи. Об'єктивна сторона проявляється: 1) у діях: публікація фото у соціальній мережі Instagram всупереч волі особи з метою приниження її честі та гідності; 2) у наслідках публікації – заподіяно моральне страждання особі; 3) у причинному зв'язку між вказаними діями і наслідками. Суб'єктом адміністративного проступку є школярка, яка виставила фото в мережу Instagram. Суб'єктивна сторона адміністративного проступку характеризується прямим умислом з метою дискредитувати, принизити честь і гідність особи.

Аналізуючи рішення, прийняте Бориспільським районним судом Київської області у цій справі, слід зауважити, що дії школярки підпадають під кваліфікацію адміністративного проступку булінгу, передбаченого статтею 173-4 КУпАП, де визначено, що булінг (цькування) – це дії учасників освітнього процесу, які полягають у тому числі і в психологічному насильстві із застосуванням засобів електронних комунікацій.

Однак пункт 3 статті 1 Закону України «Про освіту» серед типових ознак булінгу (цькування) визначає систематичність, повторюваність діяння. Школярка виставила фото в мережу один раз, повторюваності не було. Виникає питання: чи справедливим є рішення та чи можна одноразову дію кваліфікувати як булінг.

Разом із тим у 173-4 КУпАП чітко визначено поняття булінгу та передбачено накладення штрафу від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин, якщо воно вчинене повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення. Тобто повторність передбачає суворіше покарання, і одноразова дія може вважатись булінгом.

Проблема кваліфікації вказаного проступку полягає у законодавчій колізії, адже Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькування)» були внесені зміни до КУпАП, де повторюваність визначено як обтяжуючу ознаку проступку, яка передбачає суворіше покарання у вигляді

накладення штрафу від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин. А зміни, внесені вказаним законом до пункту 3 статті 1 Закону України «Про освіту», передбачають систематичність, повторюваність діяння як одну з типових ознак булінгу.

Отже, у Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькування)» від 18.12.2018 закладено юридичну колізію. З метою усунення розбіжностей, яка виникла у КУпАП та Законі України «Про освіту», пропонуємо у п. 3 ст. 1 Закону України «Про освіту» внести зміни, виключивши з ознак булінгу «систематичність (повторюваність) діяння».

Внаслідок проведеного дослідження можна визначити такі типові ознаки булінгу як способу вчинення адміністративного проступку: 1) наявність сторін – кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності); 2) умисел; 3) неправність; 4) енергетичний (фізичний) або інформаційний (психічний) вплив на іншого учасника освітнього процесу; 4) реалізується шляхом дії або через бездіяльність; 5) здійснюється всупереч волі жертви (потерпілого); 6) наслідком є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, обмеження свободи волевиявлення або дій потерпілого, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого.

Повторність або систематичність – це обтяжуюча ознака булінгу, яка передбачає суворіше покарання, а не типова ознака, як зазначено в Законі України «Про освіту».

Аналіз судової практики свідчить, що станом на 22 травня 2019 року судами розглянуто вже 121 справу про булінг. Із цієї кількості в 65 випадках було ухвалено рішення про накладення стягнення: найчастіше у вигляді штрафу – у 50 справах, попередження – 6, громадських робіт – 8, а також в одному випадку – зобов'язання публічно вибачитися. 31 справа відправлена на доопрацювання до органів поліції. У 16 справах було встановлено відсутність складу правопорушення, у дев'яти випадках суд обмежився усним зауваженням. У дев'яти справах матеріали були складені за ст. 184 КУпАП – невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей, однак суд установив, що це ст. 173-4 КУпАП («Булінг (цькування) учасника освітнього процесу») [6].

Слід зазначити, що запровадження механізму протидії та попередження булінгу має

на меті захистити не лише учнів, але й інших учасників освітнього процесу. 28 лютого 2019 року Нетішинським судом Хмельницької області було прийнято рішення та притягнуто до відповідальності учня старших класів за вчинення булінгу щодо свого вчителя. Як зазначають представники Національної поліції, булінг з боку учня проявлявся у систематичних образах та психологічному тиску на вчителя шляхом публікацій відео в мережі інтернет. Учня-блогера було визнано винним у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 173-4 Кодексу України про адміністративні правопорушення, а його мати зобов'язана сплатити штраф у розмірі 850 гривень [6].

Нерідко булінг проявляється у приниженнях і з боку вчителя, зокрема нагадуванні при дитячому колективі про недоліки дитини, її успішність, особливості сім'ї, ігноруванні фізичних потреб дитини, існуванні улюбленців, підвищеному тоні, необґрунтованих, неадекватних оцінках, суворій дисципліні, яка тримається на страху, а не на інтересі до навчання; авторитаризмі, неетичних зауваженнях щодо зовнішнього вигляду дитини тощо. Проявами булінгу з боку будь-якого учасника освітнього процесу можна вважати погрози, образливі прізвиська, приниження, висміювання зовнішнього вигляду, роду занять, поведінки особи, примушуванні до негативних дій, бойкоті, ігноруванні тощо. Однак, щоб притягнути особу до адміністративної відповідальності за булінг, необхідно є наявність юридичних підстав, які перераховані вище.

Дуже часто булінгу притаманне вибіркове насилля над особами, чий погляд та індивідуальні особливості відрізняються від встановленої у соціальній групі «норми». Це можуть бути інакші політичні вподобання, інша віра, колір шкіри, орієнтація тощо. Такий вид булінгу становить особливу суспільну небезпеку, адже вони принижують честь та гідність дитини, руйнують суспільні засади терпимості, поваги та толерантності. Особливо гостро ця проблема існує в Україні, де діти, як і дорослі, мають низьку правову культуру, часто мають стереотипне мислення, якому притаманні елементи ксенофобії [7].

Діти є дуже вразливими до різного роду насильства, впливів оточення та цькування. Інколи такі речі можуть підштовхнути дитину до самогубства. У разі коли цькування, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, привели до самогубства, чинне законодавство кваліфікує це як кримінальний злочин, визначений статтею 120 Кри-

мінального кодексу України «Доведення до самогубства».

Наявність у соціальному середовищі дитини булінгу стосовно певних осіб перешкоджає їм у реалізації права на освіту. Постійне насилля різної природи пригнічує моральний стан дитини, знижує мотивацію до навчання. Педагоги спостерігають, що діти, які є жертвами булінгу, часто мають проблеми з успішністю, у них часто розвиваються фобії, страхи. Такі діти стають схильними до маніпуляцій, швидко втрачають здобуті знання [8].

Протидія та попередження булінгу у дитячому середовищі є засобом захисту прав і свобод дитини. Крім дієвого законодавства, справедливої судової практики, необхідною є вчасна реакція з боку педагогів, батьків, друзів та родичів дитини на перші ознаки булінгу в її оточенні. Діти мають психологічні особливості розвитку, булінг у дитячому віці є особливо небезпечним суспільним явищем. Критично важливим у разі виникнення підозр щодо вчинення булінгу є встановлення контакту з дитиною-жертвою, надання їй кваліфікованої правової, психологічної і медичної допомоги.

Висновки

Незважаючи на прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» від 18.12.2018, попередження та профілактика булінгу щодо дітей залишається на низькому рівні, а законодавство потребує подальшого вдосконалення.

З метою усунення законодавчої колізії, що закріплена в Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» від 18.12.2018, та суперечностей, які виникли внаслідок цього у статті 173-4 КУпАП та п. 3 статті 1 Закону України «Про освіту», пропонуємо у п. 3 ст. 1 Закону України «Про освіту» внести зміни, виключивши з ознак булінгу «систематичність (повторюваність) діяння» та викласти її у такій редакції: «Типовими ознаками булінгу (цькування) є: 1) наявність сторін – кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності); 2) умисел; 3) протиправність; 4) енергетичний (фізичний) або інформаційний (психічний) вплив на іншого учасника освітнього процесу; 4) реалізується шляхом дії або через бездіяльність; 5) здійснюється всупереч волі жертви (потерпілого); 6) наслідком є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, обмеження свободи волевиявлення або дій потерпілого, підпорядкування потерпілого

інтересам кривдника та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого».

Повторність або систематичність – це обтяжуюча ознака булінгу, яка передбачає суворіше покарання, а не типова ознака досліджуваного адміністративного проступку.

Юридичний склад адміністративного проступку, передбаченого статтею 173-4 КУпАП, включає: об'єкт – здоров'я, воля, честь і гідність особи; об'єктивну сторону, що проявляється: 1) у діях чи бездіяльності щодо енергетичного (фізичного) або інформаційного (психічного) впливу на жертву (потерпілого); 2) у наслідках, що проявляються у заподіянні сильного фізичного чи морального страждання; 3) у причинному зв'язку між вказаними діями (бездіяльністю) і наслідками; суб'єкта булінгу – учасника освітнього процесу; суб'єктивну сторону, що характеризується прямим умислом з метою завдати фізичних і моральних страждань особі, дискредитувати, принизити честь і гідність особи, примусити до дій, що суперечать її волі, отримати певне визнання.

Крім внесення змін до законодавства, з метою подолання та ліквідації проявів булінгу та захисту прав дитини доцільно: проводити анонімні анкетування у дитячих колективах; збільшити кількість виховних годин в освітніх закладах, адже саме спілкування сприяє покращенню мікроклімату в колективі.

The article analyzes the means and measures of resistance the bullying. Amendments to the legislation on countering bullying are proposed. The legal structure of bullying was defined as an administrative offense, which includes: the othe health, will, honor and dignity of the person; the objective side manifests itself: 1) in actions or omissions regarding energy (physical) or informational (mental) influence on the victim; 2) in the consequences of severe physical or moral suffering; 3) a causal link between these actions (inaction) and the consequences; the subject of bullying is a participant of the educational process; subjective side is characterized by direct intent in order to inflict physical and moral suffering on the person, to discredit, humiliate the honor and dignity of the person, to compel actions contrary to his will, to obtain some avouchment. It is determined that repetition or systematicity is an aggravating sign of billing, which implies more severe punishment, and not a typical sign of the investigated administrative misconduct. It has been proven that countering and preventing bullying in a child's environment is a means of protecting the rights and freedoms of the child. It is stated that in addition to the effective legislation, fair jurisprudence, there is a need for a timely response from teachers, parents, friends and relatives of the child to the first signs of bullying in her environment. It is established that children have psychological features of development, bullying in childhood is a particularly dangerous social phenomenon. It was considered appropriate to suspect suspicion of bullying contacting the child victim, providing her with legal, psychological and medical assistance. It is proposed to conduct anonymous questionnaires in children's collectives in order to overcome and eliminate the manifestations of bullying; to increase the number of educational hours in educational establishments, because communication helps to improve the microclimate in the team.

Key words: bullying, child rights and freedoms, mobbing, protection of the rights of the child, object of the bullying, subject of the bullying, objective side of the bullying, subjective side of the bullying.

Список використаних джерел:

1. Сидорук І. Булінг як актуальна соціально-педагогічна проблема. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Педагогічні науки»*. 2015. № 1. С. 169-173.
2. Социальные детерминанты здоровья и благополучия подростков. Исследование «Поведение детей школьного возраста в отношении здоровья»: международный отчет по результатам обследования 2009–2010 гг. / под ред. С. Currie и др. Копенгаген: Европ. регион. бюро ВОЗ, 2012. С. 145-167.
3. Булінг як соціально-педагогічна проблема та шляхи її вирішення. URL: <http://kipt.sumdu.edu.ua/en/k2-listing/item/188-булінг-як-соціально-педагогічна-проблема-та-шляхи-її-вирішення.html> (дата звернення: 03.08.2019).
4. Король А. Причини та наслідки явища булінгу. *Відновне правосуддя в Україні*. 2009. № 1-2 (13). С. 84–93.
5. Булінг в українських школах. Дослідження UNICEF Ukraine. *Директор школи*. 2017. № 1/2. С. 7–11.
6. Судова практика щодо булінгу: відмінності від інших ситуацій. URL: <https://pravo.minjust.gov.ua/ua/articles/1419-sudova-praktika-shhodobulingu-vidminnosti-vid-inshih-situacij> (дата звернення: 03.08.2019).
7. Пономаренко О. Д. "Терпіти не можна діяти" – де ставимо кому? Знов про цькування. *Педагогічна майстерня*. 2016. № 11. С. 42–43.
8. Алексеенко Т.Ф. Явища мобінгу та булінгу в стосунках групи і особистості. *Шлях освіти*. 2012. № 2. С. 12–16.